

VECLUS, s.l.

Francesc Caballé i Reinald González. Gestió i documentació del patrimoni arquitectònic i arqueològic
C./Andrea Dòria, 51 bis, 3.- 1. 08003 Barcelona
Telf/Fax: 933 196 551 e-mail: veclus@veclus.com
www.veclus.com

Memòria sobre les actuacions i resultats dels sondeigs arqueològics realitzats a la finca núm. 11 del carrer Elisabets de Barcelona (035/03)

Barcelona, 4 d' Abril de 2003

ÍNDEX

CONTINGUT

Crèdits

Presentació	pàg.1
Localització	pàg.2-6
Notícies històriques.....	pàg.7-13
Metodologia	pàg.14
Descripció dels treballs realitzats	pàg.15-24
Material arqueològic.....	pàg.25
Conclusions	pàg.26-27
Bibliografia.....	pàg.28-29

ANNEXOS

Annex I. Harris i Fitxes estratigràfiques

Annex II. Inventari i làmines de dibuix del material

Annex III. Documentació fotogràfica

Annex IV. Documentació planimètrica

Redacció de la memòria:

Consuelo Forés López

Dr. Reinald Gonzàlez (Veclus, s.l.)

Francesc Caballé (Veclus, s.l.)

Excavació arqueològica

Direcció tècnica: Consuelo Forés López

Planimetria: Consuelo Forés López

Empresa: Veclus, s.l.

Consuelo Forés López

Barcelona, 4 d'Abril de 2003

Presentació

Els treballs arqueològics realitzats al solar de la finca núm. 11 del carrer Elisabets de la ciutat de Barcelona s'iniciaren el dia 17 de Març de 2003 i han estat finalitzats el dia 6 de Març d'enguany. L'origen d'aquesta intervenció està motivat per la construcció d'un hotel amb soterrani, fet que planteja la necessitat d'una recerca preventiva que valori el potencial arqueològic i les restes patrimonials, a més, de l'afectació que puguin tenir amb l'actuació urbanística.

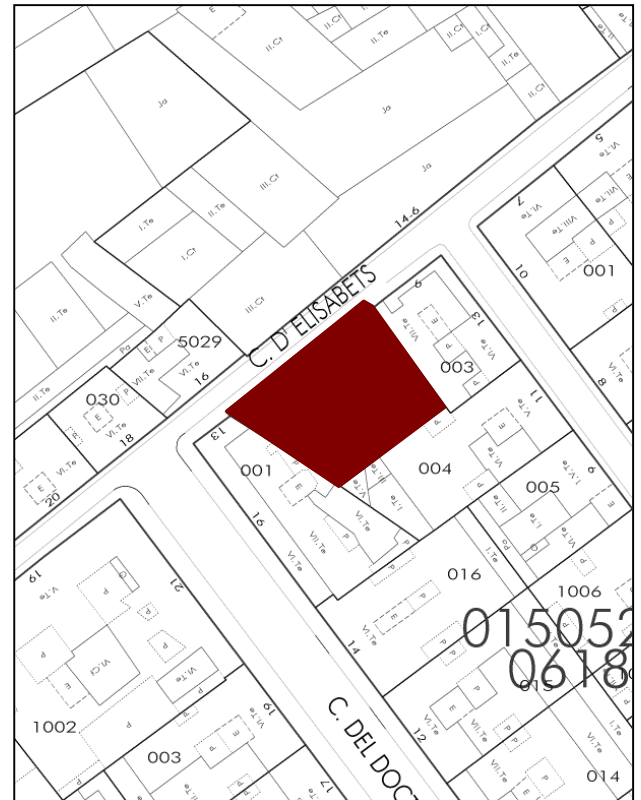
La localització de la pràctica totalitat dels sondeigs han estat plantejades per part del Museu d'Història de la Ciutat juntament amb l'arquitecte Sr. Jordi Tió encarregat del projecte d'enderroc i construcció del nou edifici, i amb l'empresa Veclus S.L. encarregada dels treballs arqueològics. S'ha intentat al màxim que la ubicació de les diferents cales donessin prou resultats per tal d'avaluar el potencial arqueològic de la finca.

La intervenció ha consistit, doncs, en la realització de quatre cales de mesures dissemblants que es distribueixen a banda i banda de l'antiga paret mitgera de l'edifici de 1854. Pel costat més meridional s'ha realitzat una cala de 2,30x4m que es va ampliar posteriorment amb un petit sondeig de 1x1m. A la banda més septentrional s'han realitzat altres tres cales de 2x1m cadascuna.

Per finalitzar, caldria fer esment que els sondeigs s'han realitzat en una zona d'interès arqueològic i d'alt valor històric, atès que l'àrea on s'ha actuat havia format part de l'antic convent femení d'Elisabets; establert al barri del Raval vers 1553.

Localització

La parcel·la identificada amb el núm. 11 del carrer d'Elisabets se situa al districte de Ciutat Vella de Barcelona, a la part més occidental del barri del Raval.

En el traçat del carrer d'Elisabets, la finca en qüestió és l'única que mostra una alineació diferent, tot avançant la seva actual façana -única estructura que es conserva de l'antic l'edifici del segle XIX- de la línia que marquen la resta de façanes de l'esmentat carrer. Aquest fet ens indica, que el recentment enderrocat edifici d'Elisabets era, exceptuant el conjunt de la casa de la Misericòrdia i els Infants Orfes, el més antic del vial.

El carrer d'Elisabets des del terrat de la finca d'Elisabets 11 en direcció cap a la Rambla. Fotografia realitzada abans del seu enderrocament

El seu entorn urbà ve definit per una banda per les restes de les institucions eclesiàstiques i assistencials que ocuparen aquesta àrea del Raval a partir del segle XVI i, per una altra per la urbanització definitiva dels solars alliberats al segle XIX i que van significar l'obertura de nous carrers com són el del Notariat –a orient de la parcel·la d'Elisabets 11- o el del doctor Dou i Pintor Fortuny. D'aquesta manera, el paisatge del carrer manté la dualitat de la pervivència dels antics conjunts religiosos –inclòs també el convent dels Àngels al carrer d'aquest nom- amb l'arquitectura decimonònica que ocupava els solars desamortitzats.

Actualment, els voltants de la finca s'inscriuen dins una àrea de fortes transformacions urbanes, cas de la construcció del Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA) al costat de la casa de la Caritat, o la desaparició d'alguns

edificis de la Casa de la Misericòrdia i de la Capella dels Infants Orfes.

Quant a l'antic edifici d'Elisabets 11, ocupava una parcel·la irregular, de planta trapezoïdal. Es tractava d'una edificació de nova planta aixecada al 1854 i constituïda per cinc nivells d'alçat (pb + 4 p.). A partir de la dècada de 1880, l'edifici s'amplià successivament fins configurar la seva fesonomia definitiva i amb la qual es mantingué fins el seu recent enderroc. D'aquesta construcció es conserva avui dia la façana principal, la qual ha estat integrada en el nou projecte arquitectònic.

A dalt, a l'esquerra detall de l'angle que es forma entre l'edifici d'Elisabets 11 i i el d'Elisabets 9.

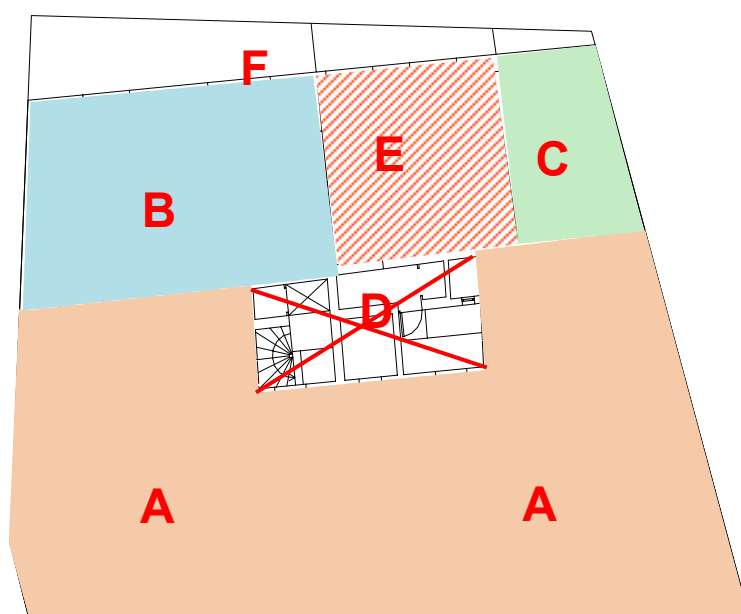
I a la dreta, vista de la planta baixa de la façana i la seva alineació respecte d'edifici d'Elisabets 13 , abans de l'enderrocament de l'interior de l'edifici

En la imatge es pot veure l'actual sistema de suport de la façana principal; l'únic mur conservat de l'antic edifici de mitjans del segle XIX

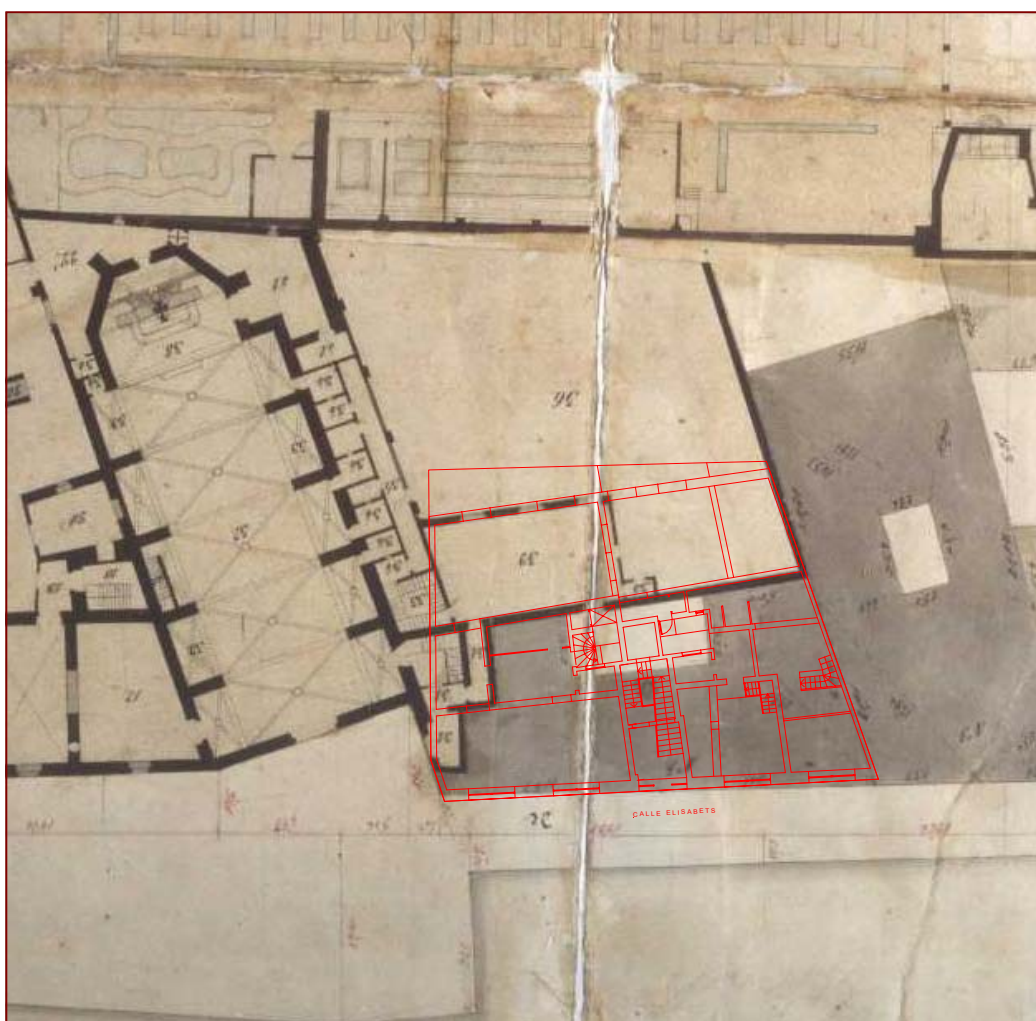
La distribució dels espais interiors de la seva planta es trobava condicionada per l'evolució històrica de la propietat de l'edifici. Efectivament, els cossos desenvolupats al voltant de la caixa d'escala i del pati interior són dissemblants pel que fa a la seva forma i cronologia i, mostraven, a més, diferents volums d'edificació. Destacaríem també el cas de la banda més oriental de la finca, on es trobava un cos adossat de només planta i pis.

Identificació dels volums que componen l'edifici

- A:** Edifici original de planta i quatre pisos. (1854)
- B:** Cos adossat de planta i pis, integrat posteriorment a un dels habitatges del pis principal. (A partir de 1880)
- C:** Cos edificat posteriorment i integrat a l'edifici original.
- D:** Pati original de l'edifici. (1854)
- E:** Pati posterior cobert a nivell de planta i aprofitat pels locals dels baixos.
- F:** Pati posterior de la finca.

Pel que fa a la documentació d'aquest solar, cal destacar el "quarteró" elaborat per l'arquitecte Miquel Garriga i Roca, on apareix el carrer i el convent d'Elisabets, tot mostrant quin era l'estat de la urbanització de la zona en aquells moments. L'actual finca d'Elisabets 11 apareix marcada amb el número 3 i es coloreja com a un edifici de construcció recent situat al costat del conjunt de l'església d'Elisabets; que encara restava dempeus.

Superposició de la planta baixa de l'edifici del segle XIX sobre el quarteró de Miquel Garriga i Roca. Destaquen les coincidències d'alguns murs amb les antigues dependències del convent femení d'Elisabets

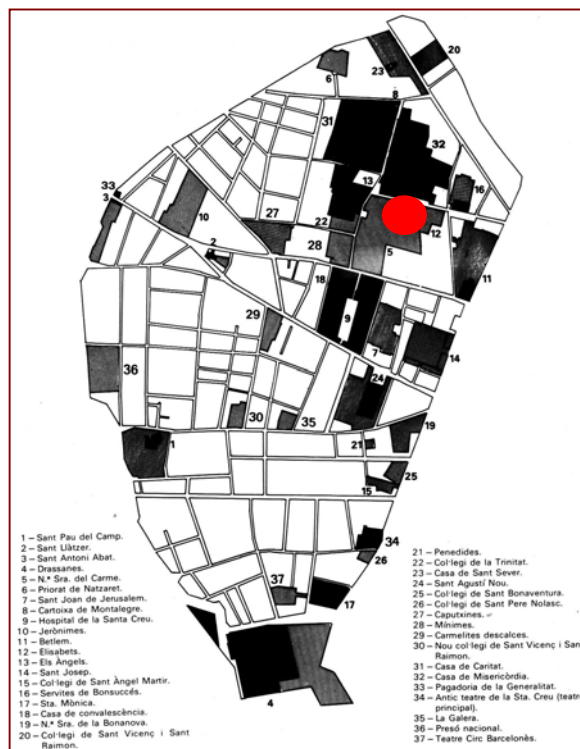
Notícies històriques

“D’antuvi foren els camins immediats a la ciutat els que es vorejaren de construccions; després, els horts que hi havia en abundància foren tancats amb tàpies per tal de protegir les masies i d’altres cases que s’aixecaven entre els conreus; algunes institucions religioses es domiciliaren en aquesta part de la ciutat(..)”(DURAN I SANPERE, 1972. Vol. I, p. 200)

Aquesta cita de Duran i Sanpere sobre el poblament del Raval en època medieval ens dóna els elements bàsics a tenir en compte en l’origen de l’ocupació de l’espai on es situaria l’edifici d’Elisabets: els camins preexistents, l’activitat agrícola i les seves construccions associades, i la presència dels convents. El tancament del Raval de la ciutat amb les segones muralles medievals s’inicià a mitjan segle XIV. El 1359 les obres havien començat per la banda dels Tallers, i al 1377 s’havia construït ja el portal de Sant Antoni. A ell hi conflüïen els dos camins que sortien de la muralla de la Rambla: des de Portaferriassa, el carrer del Carme; i des de la Boqueria, el carrer de l’Hospital. El poblament del Raval durant l’època baixmedieval i fins al segle XVII es va caracteritzar per l’establiment de nombrosos convents i institucions religioses i assistencials que van ocupar bona part del seu territori.

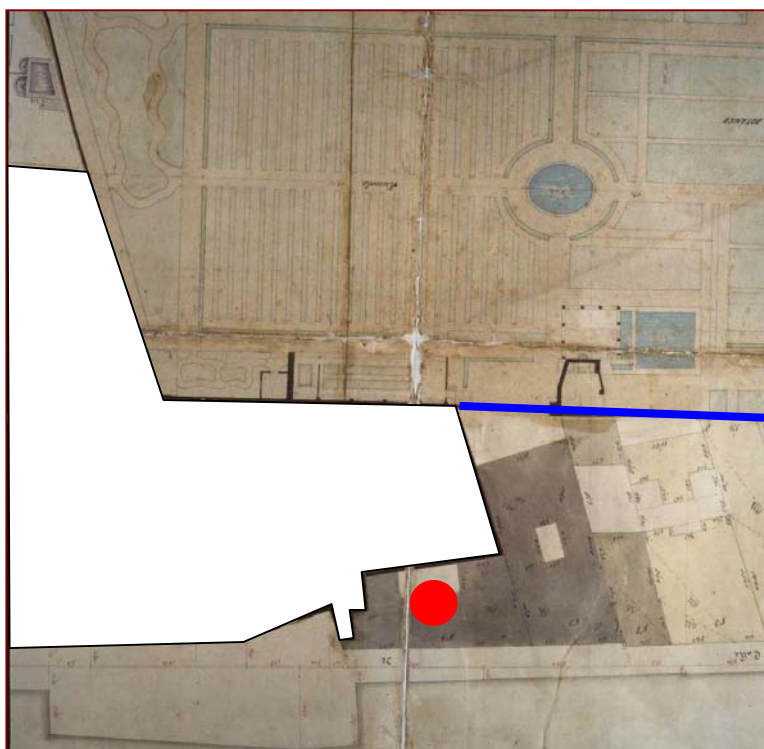
Plànol d’ubicació dels convents, institucions i edificis públics del Raval abans de les desamortitzacions.

En vermell s’assenyala el convent d’Elisabets, establert a partir de mitjan segle XVI, a l’indret on es va aixecar l’edifici d’Elisabets.

La comunitat de religioses terciàries de Sant Francesc d'Assís del convent de Santa Isabel –conegut popularment com el convent d'Elisabets- es va establir al Raval el 1553 adquirint uns terrenys darrera del convent del Carme. Desconeixem l'origen d'aquesta propietat, ja que en la documentació recercada només consta que la comunitat gaudia de la propietat pels seus legítims títols adquirits en temps immemorial –de fet 1553. En aquell indret van instal·lar un convent que disposava d'Església i diferents construccions annexes pròpies de la vida monàstica. Com era habitual, la seva propietat va estendre's més enllà dels estrictes límits del convent –ja sigui per adquisicions o per donacions pietoses- arribant a posseir un ampli front de l'actual carrer d'Elisabets. La finca d'Elisabets 11 se situa, doncs, en aquests terrenys externs del convent però propietat de les religioses d'Elisabets.

Les úniques imatges de la fesomia que tenia el convent d'Elisabets corresponen ja a la seva etapa final, al segle XIX, abans del seu enderroc.

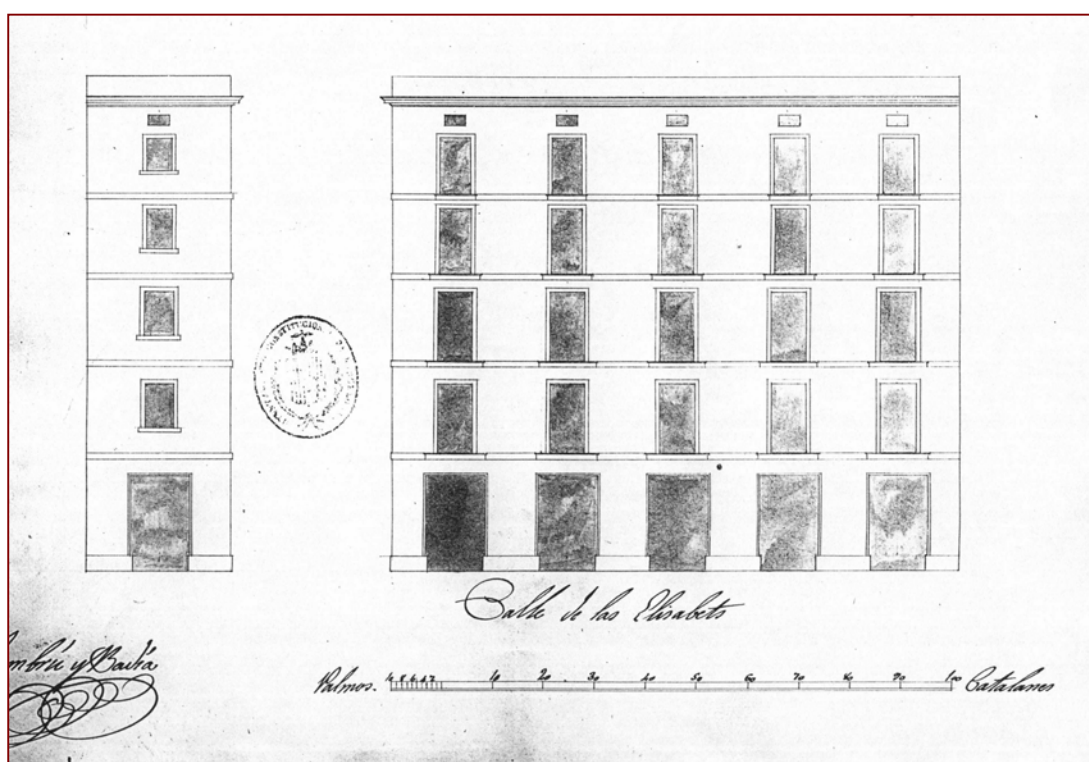

Quarteró de Miquel Garriga i Roca (c. 1858-60) on s'han assenyalat els límits del convent d'Elisabets. Cal tenir en compte que el convent s'extenia encara més per la part esquerra que queda fora d'aquesta fotografia. De la línia blava fins al carrer es troben diverses propietats externes pròpies del mateix convent. Entre elles se situaria la finca d'Elisabets 11, marcada amb un punt vermell.

L'any 1835, el convent d'Elisabets va ser desamortitzat i la comunitat religiosa el va abandonar. L'administració de béns nacionals va cedir-lo finalment l'any 1837 a la societat "Fomento de la Il·lustración" a canvi d'un cànon anual. Aquesta associació es va comprometre a establir a l'antic convent un institut que propagués el coneixement il·lustrat. Al cap d'uns anys el "Fomento de la Il·lustración" va contreure diferents deutes que no li permetien fer front als pagaments i, finalment, l'any 1849 va cedir els seus drets de propietat sobre l'antic convent a Sebastià Anton Pascual, el qual havia de satisfer tots els deutors i fer-se càrrec del cànon estipulat amb l'administració de béns nacionals. Immediatament després d'aconseguir la propietat, el mateix any de 1849 Sebastià Anton Pasqual va cedir a la comunitat de Santa Isabel el seu antic convent, reservant-se però el dret de propietat si les religioses no podien gaudir o eren desposseïdes de la propietat. O bé Sebastià Anton Pasqual era un fidel devot de la comunitat, o la seva actuació va estar regida des d'instàncies religioses. El fet és, però, l'ocupació del convent tornà a les monges terciàries de Santa Isabel mentre, paral·lelament la mateixa comunitat reclamava la propietat directa i efectiva del convent a l'administració de béns de l'estat, tot comproment-se a mantenir una escola. Quan l'any 1851 es va signar el concordat amb la Santa Seu, pel fet d'ocupar el convent, les religioses de Santa Isabel van consolidar la seva propietat com a exclosa de qualsevol desamortització.

Així doncs, a mitjan segle XIX torna a establir-se el règim de propietat del convent i serà a partir d'aquest moment en què es produiran les obres que afecten a la finca d'Elisabets 11. Efectivament, la recerca documental ha permès de localitzar el projecte original de l'edifici datat el 1854. El 9 de març de 1854, un tal Josep Firmat dirigeix una instància a l'ajuntament demanant permís per a poder enderrocar i edificar de nou: *"la casa situada en la calle de las Elisabets sin numero, contigua a la Yglesia del mismo nombre"*.

Cal fer notar que l'edifici projectat substitueix una altra construcció que s'enderroca i del qual no en tenim cap notícia. La instància presentada anava acompanyada per un disseny de la façana signat pel mestre d'obres Pau Jambrú. Donada la posició obliqua de l'església d'Elisabets respecte el carrer del mateix nom, la casa que es projecta disposava de dues façanes: la principal –que és la que es conserva actualment al carrer d'Elisabets, i una lateral en l'angle que feia la finca amb l'església del convent.

Plànols del projecte original de l'edifici (1854) signats pel mestre d'obres Pau Jambrú

Durant les obres de construcció hi va haver algun problema de relació entre la promoció i el mestre d'obres Pau Jambrú, ja que aquest renunciava a la direcció d'obres el febrer de 1855. Poc després se'n feu càrrec Francesc Vila – home de confiança del convent- i autor del projecte de l'edifici veí d'Elisabets 13 que també s'estava reedificant en aquelles dates.

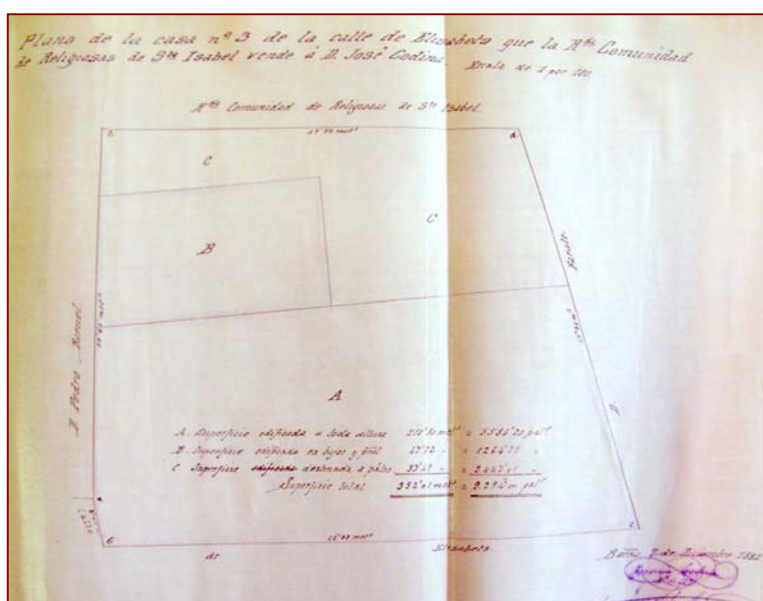
Com ja s'ha explicat en l'apartat de situació de la intervenció, l'estructura original de l'edifici no tenia la mateixa planta que la que tenia abans del seu enderroc. Efectivament, la casa original es correspondria amb el que hem anomenat cos A de la finca i tindria, doncs, una superfície més reduïda.

La configuració parcel·lària i la fesomia definitiva de l'immoble no va produir-se fins a la dècada de 1880. Amb permís papal, l'any 1876 va iniciar-se el projecte de trasllat del convent d'Elisabets al municipi de Sarrià. Per dur-se a terme aquest projecte calia anar venent les possessions de l'antic convent del carrer Elisabets i anar pagant les obres del nou convent. L'antic convent es va enderrocar i es va dividir en diferents lots per a ser venut. Abans, la successora de Sebastià Anton Pasqual, Maria de Bofarull, havia de renunciar als drets sobre la propietat del convent que tenia en cas que aquest perdés la seva titularitat. Les vendes van significar un nou projecte d'urbanització i es troben a l'origen de la creació de l'actual carrer del Notariat.

En el cas que ens ocupa, la venda del solar d'Elisabets 11 es va fer l'any 1881. L'adquiridor va ser Josep Codina i Alguer i, en aquell moment, la finca es descrivia en els següents termes:

“El solar que constituye dicha casa tiene una figura poligonal irregular de cinco lados (...) formando en conjunto una superficie de trescientos cincuenta y dos metros un decimetro, equivalentes a nueve mil doscientos noventa y cuatro palmos, de los cuales hay edificados a toda altura cinco mil quinientos ochenta y seis, que equivalen a metros doscientos diez con ochenta decimetros, y tiene además edificado de solo bajos y principal mil dos cientos sesenta y cuatro palmos setenta y nueve décimos, equivalentes a cuarenta y siete metros setenta y dos centímetros. Dicho solar linda por el norte con la calle de Elisabets, al sur con un solar de propiedad de la reverenda comunidad de Sta. Isabel procedente del derruido convento, al Este parte con d. Pedro Baruel y parte con la citada calle de Elisabets y al oeste con Don --- Faralt. Desarrollados los convenientes cálculos se ha encontrado ser el valor de dicha finca de ochenta y cinco mil pesetas, sin deducción de cargas.”

Com es pot llegir, no es parla en cap moment de l'entitat de la casa ja construïda, però en canvi se li afegeix una extensió de parcel·la que fins llavors havia estat del convent. Per tal que no hi haguéssin problemes en els límits de la nova propietat, l'escriptura afegeix un plànol de delimitació realitzat pels metres

d'obres Joaquim Codina i Francesc de Paula Vilar. Al plànol s'hi especifica i es mesuren els espais de l'antiga casa, el cos construït només en planta i pis, i el que era un simple pati.

Plànol adjunt a l'escriptura de venda del convent a favor de Josep Codina (1881)

Poc després d'adquirir la casa i el pati annex, Josep Codina va decidir fer obres de reforma. El 18 d'abril de 1882 demanava permís a l'ajuntament de la ciutat per a fer *"cambio de tabiques, arreglo de enladrillados, sustitución de algunas bigas en el terrado y repintar la fachada"*. També cal pensar que és en aquest any de 1882 quan s'afegeix el cos posterior de la banda més occidental de la finca i es produeix la comunicació amb els nous espais adquirits en la compra de 1881.

Poques notícies documentals importants tenim sobre l'evolució constructiva d'aquest immoble des de finals del segle XIX, ja que, de fet, ha tingut poques intervencions destacades. L'any 1921 es van construir els habitatges del terrat i el 1947 es va canviar l'escala interior de la botiga que ocupava la fàbrica de dolços de Gabriel Coroleu.

En resum, doncs, l'edifici d'Elisabets 11 va ser projectat de nova planta el 1854 sobre unes estructures externes del convent d'Elisabets, ocupant en principi una parcel·la de dimensions més reduïdes. La formació definitiva de la parcel·la i la comunicació dels diferents cossos i construcció de nou, data de 1882.

ARXIUS I FONTS CONSULTADES

Registre de la Propietat (RP)

Arxiu Històric de la Ciutat (AHCB)

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB)

Manuals diversos

Arxiu Municipal Administratiu (AMA)

Sèrie de Permisos d'obres particulars

METODOLOGIA EMPRADA

La intervenció arqueològica s'ha realitzat aplicant el mètode de registre estratigràfic i d'excavació en extensió definit per E. Harris, que permet la identificació i ordenació seqüencial de totes les accions que han intervingut en la formació del jaciment arqueològic documentades durant el procés d'excavació, tant si són d'origen antròpic, biològic i/o geològic. Aquest mètode permet registrar tant les accions que poden identificar-se a través de les seves restes materials (*elements i estrats*) com aquelles que no es tradueixen en evidències físiques (*interestrats*). Cadascuna de les accions documentades s'ha identificat com una *unitat estratigràfica*, a la qual s'ha assignat un número d'*UE*, registrant la informació referent a la mateixa en una fitxa d'unitat estratigràfica. Paral·lelament s'ha portat a terme el registre gràfic de cadascuna de les unitats identificades, a través de fotografies amb banderoles per tal de facilitar la representació visual de l'escala real dels elements fotografiats. De la mateixa manera s'ha actualitzat la planta general de l'àrea d'intervenció arqueològica a escala 1:20 en la que s'han representat les estructures identificades.

Pel que fa al tractament del material arqueològic recuperat, aquest serà dipositat a les instal·lacions del Servei d'Arqueologia (MHCB) -al polígon de la Zona Franca- d'acord amb l'establert amb el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Les peces estan essent netejades, siglades, inventariades, i dibuixades, prèviament a la realització del seu estudi. La sigla utilitzada per a identificar el material serà Codi de la intervenció.+ número d'*UE*.+ nº de la peça. (035/03.101.1)

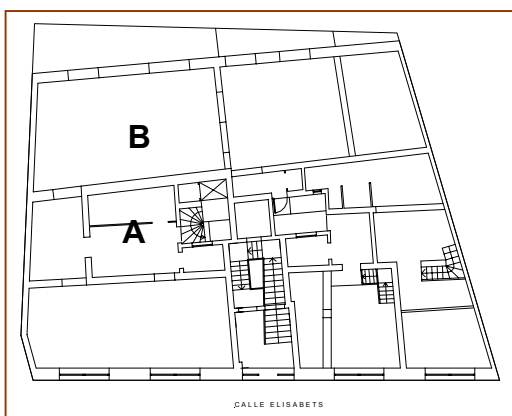
Descripció dels treballs realitzats

La intervenció ha consistit en la realització quatre cales de mesures diverses, que tal i com ja s'ha comentat anteriorment, s'han realitzat amb l'objectiu de localitzar i documentar el màxim de restes arqueològiques i poder valorar el potencial del subsòl arqueològic de la finca.

El treball de camp ha comptat amb el suport d'una petita màquina excavadora (Bobcat) que ha facilitat el rebaix dels nivells arqueològics superficials i de farciment que cobrien els diferents sondeigs. Aquestes tasques es van intercalar amb la lògica neteja de les estructures i rasos per part del peonatge.

Els sondeigs es realitzaren en dos àmbits separats per la mitgera de la casa de 1854. A la seva part més septentrional, l'àmbit **A**, en el qual, es localitzaren les cales 2, 3 i 4 i que es correspondria a l'espai que ocupava la primera edificació de mitjans del segle XIX. Vers el sud l'àmbit **B**, en el que es realitzà la cala 1 i la seva posterior ampliació -incloent un petit sondeig de 1x1m- i que probablement coincidiria amb les estances de l'antic convent.

Atenenent a la configuració assenyalada, la següent descripció es farà per cales, ja que aquestes són, bàsicament, independents les unes de les altres, encara que en alguns casos es poden relacionar atesa la seva proximitat.

Vista de la planta general de la finca, en la que s'indiquen els dos àmbits on s'han realitzat les cales.

A l'àmbit **A**, la **cala 2, 3 i 4**.
I a l'àmbit **B** la **cala 1** i el **sondeig**

Cala 1

En l'àmbit B només es va realitzar la cala 1 amb la posterior ampliació i la realització d'un petit sondeig.

La cala 1 se situa en la part meridional de la finca, tot mostrant una orientació nord-sud i unes dimensions de 4x2m. Els treballs es van iniciar amb l'eliminació del nivell superficial (**UE 101**), compost per les restes de runa que quedaven de l'aterrament de l'edifici. Sota aquest primer nivell es localitzà -en la zona més septentrional de la cala- la mitgera que pertanyia a la casa de mitjan segle XIX (**UE 102**) i, adossat a aquest mur i en l'angle NE de la cala, les restes d'un paviment de rajoles quadrades (13x15cm i 4cm de gruix) lligades amb morter de calç; sòl de versemblant cronologia contemporània (segle XX). Juntament amb aquest paviment, i ocupant quasi la meitat septentrional de la cala va aparèixer una estructura (**UE 103**) que es podria relacionar amb la fàbrica de dolços que hi havia en aquesta finca. Aquella està emmarcada per quatre peces angulars que estan constituïdes per diversos maons (massís i de 4 cm de gruix) que lliguen amb ciment Pòrtland, i limita al sud amb una filada (**UE 110**) de maó massís (29,5x14,5x3,5 cm.) que cohesiona amb morter de calç. Per la seva part, les peces angulars cohesionen amb l'estructura mitjançant un morter de calç, el qual ressegueix tot el seu dimensionat (**UE 107**).

La construcció està formada per dos parts diferenciades, la primera té forma circular però oberta en la part Sud. Està realitzada amb maó massís (14x13,5x3,5/4cm) i lligada amb morter de calç i disposa d'un diàmetre interior de 65 cm i un exterior de 91cm que coincideix amb una peça sencera de ferro (3cm de gruix) amb reblons a dos costats, que tanca aquesta estructura. Aquest darrer element es relaciona amb la part oberta amb un canal realitzat amb maó massís (29,5x14x3cm) i lligats amb morter de calç i ciment ràpid. El fons

d'aquesta estructura també estava realitzada amb maó massís (30x14x3cm) i morter de calç, que es va poder identificar un cop es van aixecar els dos farciments que la cobrien. El primer farciment (**UE 104**) estava compost per terra negra amb molts fragments de rajoles blanques vidriades i algun fragment de maó massís (de gruixos 3 i 6cm), que segurament va ser el nivell que va amortitzar l'estructura. A sota d'aquest estrat es va identificar un segon farciment (**UE 105**) de terra molt negra i amb gran quantitat de carbons que ens indica que en l'interior d'aquest element constructiu hi havia algun tipus de combustió.

Després de documentar aquesta estructura en el segle XX -probablement relacionada amb algun tipus d'activitat industrial o algun procés de producció- i de comentar la seva minsa vàlua patrimonial amb el Sr.Ferran Puig (Museu d'Història de la Ciutat) i el sr. Toni Caballé (arqueòleg territorial de la Generalitat de Catalunya), es procedí, prèvia autorització verbal, al seu desmuntatge, ja que no permetia la continuació dels treballs.

Les tasques van continuar amb l'aixecament de les restes del paviment **UE 109** i de l'estructura **UE 110**, juntament amb el desmuntatge de l'element **UE 103**, fet que va facilitar la localització de l'evidència negativa d'aquesta estructura (**UE 108**). El nivell que restava un cop eliminades totes les estructures va ser un farciment (**UE 111**) de terra tonalitat marró fosc amb gran quantitat de runa que s'estenia només per la meitat septentrional.

L'excavació de l'estrat (**UE 111**) va deixar al descobert un farciment (**UE 106**) que anivellava tota la superfície de la cala, i que estava compost bàsicament per terra i gran quantitat de fragments de material constructiu (arrebossat, teules, maó massís de gruixos 2/2,5/3 i 4,5 cm). El següent nivell que es va identificar (**UE 112**), es tractava d'una capa molt llisa i regular de morter de calç i terra que s'estenia per tota l'extensió de la cala, que cobria un segon farciment de runa (**UE**

113) que també ocupava la totalitat de la cala.

Aquests nivells de farciment d'uns 80-90 cm. de potència van ser aportats per tal d'amortitzar el paviment (**UE 114**) realitzat amb rajoles manuals (28,5/29x14x2cm) lligades amb morter de calç, que s'estenia per tota la superfície de la cala, i amb una inclinació de Nord a Sud. La disposició de les diferents peces conformen una espiga que per la part més meridional canvia la col.locació de les rajoles (a trencajunt). Indican d'aquesta manera una refacció posterior a la seva construcció.

En l'angle NE es va identificar un encaix quadrangular d'uns 30x31cm (**UE 116**) que estava reomplert pel farciment (**UE 115**) que coincidia en característiques amb el nivell (**UE 113**). No es pot interpretar amb total certesa la funció última d'aquest encaix, per bé que probablement estaria relacionat amb l'existència d'un suport (fusta?) vinculat amb una possible cobrició arquitectònica de l'àmbit o bé amb l'existència d'elements mobles, cas de mostradors, taules o similars. En aquest punt es va decidir finalitzar els treballs de la cala 1, ja que el paviment (**UE 114**) no es podia desmuntar atès el seu bon estat de conservació i la manca de visió dels seus límits. Per aquest motiu es decidí ampliar la cala uns 2,30 d'ample per 4m de llarg en direcció oest.

El nivell superficial d'aquesta ampliació es va identificar amb la **UE 117** que coincideix amb l'estrat **UE 101**. Sota d'aquest primer estrat es va localitzar la continuació del mur (**UE 102**) i el farciment (**UE 118**), compost per terra de marró clar taronjós i molta quantitat de runa (amb una potència d'uns 30-40cm). El farciment s'estén per tota la superfície de l'ampliació de la cala 1 excepció feta de l'angle NE on s'identificava un retall de menys o menys 1x1m (**UE 124**).

Avaluant les característiques de l'ampliació de la cala es va decidir fer un

sondeig en l'angle mencionat fins arribar al nivell geològic, d'aquesta manera es podria valorar el potencial arqueològic d'aquest àmbit i veure si el paviment (**UE 114**) s'estenia cap a l'Oest (com semblava en un principi).

El primer estrat que es va localitzar en aquest sondeig va ser un farciment de molta potència (1/1,5m) compost bàsicament per runa del segle XIX i XX que reomplia el tall que es va realitzar tant al nivell **UE 118**, com al paviment **UE 114**. Val a dir, que aquest sondeig permeté comprovar la continuïtat de l'esmentat paviment vers direcció sud i oest.

L'excavació del nivell **UE 119** va deixar al descobert una estructura (**UE 122**) localitzada en el tall Est, realitzada amb pedres mitjanes desbastades, maó massís (gruixos de 3/3,5 i 4 cm) i amb un morter de calç marronós i molt argilós situat sota del paviment (**UE 114**). La interpretació d'aquest element no és factible ja que la vista parcial de la seva extensió no dona prou dades per poder establir una funció determinada. Contràriament en el tall Sud va aparèixer una estructura (**UE 123**) realitzada amb maó massís (gruixos de 2,5/3 i 4 cm) i morter de calç, que s'identifica com una volta de maó de pla que clou, el que interpretem com, una canalització o possible claveguera de secció rectangular. Fora versemblant que aquesta conducció d'aigües brutes desaigüés en direcció sud, tot seguint la inclinació del terreny, ja que en cas contrari el mur (**UE 102**) representaria un clar impediment a la circulació de l'aigua; sobretot atenent a les seves dimensions 2,5 m.d'alt per 46 cm. d'ample.

Es fa complexa una descripció pormenoritzada de la paret que hem identificat com a **UE 102**. Així, les seves dues primeres filades (d'uns 40cm d'alçada), estan construïdes amb carreus escairats (38x17cm,27x16cm,30x18cm) i algun fragment de maó massís (gruixos de 2,3 i 4cm), tot lligat amb morter de calç. A partir d'aquest ras el mur s'endinsa vers el subsòl uns dos metres tot

canviant el seu plom i avançant la vertical uns 10 cm. Aquest tram mostra un parament de paredat ordinari que combina carreus rectangulars de pedra (45x21cm,36x14cm,18x14cm), maó massís (gruixos de 2,3 i 4cm) i material reaprofitat. Tot el conjunt cohesiona amb un morter de calç de tonalitat blanca pastat amb molt d'àrid.

A sota del nivell d'amortització **UE 119** es va identificar un nivell argilós (**UE 120**) de color marró fosc de consistència molt dura amb algun carbonet, i que s'estenia per tot el sondeig i per sota de l'estructura **UE 123**. El rebaix de l'estrat (**UE 120**) va donar com a resultat la localització del nivell geològic (**UE 121**) de consistència molt dura i argilosa amb una coloració vermellosa i a uns 2,5 m. de profunditat respecte el mur **UE 102**. Un cop identificat el nivell natural es van finalitzar els treballs arqueològics en aquest àmbit, ja que s'havien assolit els objectius marcats.

Cala 2

L'origen de la realització d'aquest sondeig cal cercar-lo en la necessitat d'un millor coneixement del potencial arqueològic d'aquesta zona del solar de l'edifici d'Elisabets. Així s'escollí un emplaçament de 2 x1m. localitzat a la part més occidental de l'àmbit A.

Els treballs es van iniciar tot eliminant el nivell superficial (**UE 201**) que es corresponia a les restes de l'enderroc de l'edifici. El resultat va ser la identificació de l'estructura (**UE 202**) de forma rectangular que s'adossa al mur **UE 102**. Les dimensions d'aquesta construcció coincideixen amb les de la cala (2x1m) i es divideix en dos espais per un mur realitzat amb maó massís i lligat amb morter de calç, de les mateixes característiques que la resta de la construcció. El material

constructiu emprat se centra sobretot en maó massís de 28/29,5x15/15,5 amb gruixos diversos 2,2,5,3 i 4cm, cohesionat amb morter de calç, encara que també apareix algun element petri.

El primer d'aquells dos espais s'emplaça a tocar del mur (**UE 102**). Està farcit per la **UE 203** la qual es mostra constituïda per terra molt negra i en la que es detectà la presència de material contemporani (plàstics). Per aquest motiu, juntament amb la poca accessibilitat de la màquina excavadora, es va decidir no baixar aquest nivell; que es corresponia a la casa de mitjans del segle XIX, reutilitzat a partir de 1940 com a lavabo.

Per contra el segon espai més septentrional sí que es va buidar, ja que tenia accés la màquina, i en un principi es va valorar positivament la informació que podria donar. El resultat del buidatge fou la identificació d'un pou reomplert per un potent nivell de runa que deixava al descobert tres encaixos -que interpretem com de suport de travessers d'escala- localitzats a tres de les quatre parets que formarien l'esmentat pou. Aquest element correspondria probablement, a la casa del s.XIX (1854).

A dos metres de profunditat es van aturar les tasques, ja que no era possible treballar amb la màquina. En aquest punt es va valorar la continuació de l'excavació d'aquesta cala, i es va decidir traslladar el sondeig al costat d'aquesta en sentit est.

Cala 3

La cala 3 se situa al costat est de la cala 2 amb les mateixes dimensions

(2x1m). Novament, es van iniciar els treballs arqueològics amb l'eliminació del nivell superficial **UE 301** (igual a la **UE 201**) que va deixar al descobert la canalització (**UE 302**) que ressegueix el mur més oriental de l'estructura (**UE 202**).

Aquesta conducció d'aigua (**UE 302**) es correspon al segle XIX i està realitzada amb peces de ceràmica d'uns 50cm de llarg i amb una amplada d'uns 16cm. Es troba insertada en morter de calç que està reforçat per la part més oriental amb una filada de maó massís.

L'estructura està amortitzada per un farciment de terra marró fosc (**UE 303**), que no es va arribar a eliminar, ja que en aquest punt es va decidir aturar els treballs arqueològics.

Cala 4

La cala 4 correspon a l'últim sondeig que es va realitzar en l'àmbit A. Està situada a tocar de la cala 3, amb la que coincideix de dimensions (2x1m), tot diferenciant-se per seguir una orientació diferent, d'oest a est.

Una vegada més es van iniciar els treballs eliminant el nivell superficial **UE 401** (igual que la **UE 201** i **301**) compost bàsicament per terra marró fosc i runa, deixant al descobert un segon farciment (**UE 402**) de terra taronjosa amb molta quantitat de runa, que s'estenia per tota la superfície de la cala amb una potència d'uns 50-70 cm.

Després de treure aquest nivell es va procedir a la identificació de les següents estructures: en sentit est-oest va aparèixer un mur (**UE 404**) que

possiblement correspondria a una mitgera -encara que només són visibles uns 30cm d'ample- realitzada amb carreus en forma de cuny amb caixes entre 35/38cm per 11/19cm i 17x8cm, cohesionat amb morter de calç amb gran quantitat de cendra en la seva composició. La part inferior està finalitzada per un sòcol format per unes tres peces de pedra (60-70cm de llarg i 6-8cm d'ample) que mostren una motllura a la part superior. Estan lligades amb morter de calç i ressegueixen el mur en direcció oest i est.

En l'extrem est de la cala es localitza un envà (**UE 405**) realitzat amb maó massís (de 15,5/16cm d'ample, i gruixos de 2,2,5 i 3cm) lligat amb morter de calç marronós. Les dues cares d'aquesta estructura estan arrebossades per un revestiment de morter que combina els colors blanc i negre, fet que indicaria la presència d'una altra estança al costat est. Aquest acabat també es localitza en la superfície del mur (**UE 404**).

L'espai de circulació que delimita aquestes dues estructures està cobert per un paviment (**UE 403**) de rajoles manuals (24x23,5cm) lligades amb morter de calç de color marronós. Aquest paviment, que només es té una vista parcial a causa de les reduïdes dimensions de la cala, s'estén tant cap a la banda oest com cap al nord.

En l'angle nord-est de la cala s'identifica un pas de circulació (**UE 406**), format per l'envà (**UE 405**) i el paviment (**UE 403**), fet que junt a l'arrebossat de l'envà (**UE 405**), refermaria la localització d'una altra estança situada en la banda est.

Quant a la datació relativa dels elements apareguts en aquesta cala, les dades materials són força escadusseres, especialment per les limitacions físiques

de la pròpia intervenció. Malgrat tot, sembla deduir-se una certa seqüència que s'iniciaria amb l'element més antic: el mur que hem identificat com a **UE 404**. Atenent a la seva estereotomia i fesomia del seu parament, seriem davant d'un estructura anterior gairebé amb seguretat, al segle XVIII. En aquesta línia apuntarien les dimensions dels carreus, el seu tipus de tall, i especialment el fet que elements i estructures clarament datables vers el segle XVIII l'intervenien i el modifiquen (**UE 403, UE 405 i UE 406**). Es fa difícil de concretar si som davant d'un testimoni que pertany, en tant que cronologia, al moment fundacional del convent d'Elisabets, ja que a més es tracta d'una resta estructural que es localitza fora de l'àmbit del convent. Val a dir, no obstant, que la presència del mur ens indicaria l'existència de construccions anteriors a l'edifici del segle XIX i que no poden relacionar a priori amb l'esmentat convent.

Després de finalitzar els treballs arqueològics es va procedir a la protecció de totes les cales i estructures amb teixit de geotèxtil, posteriorment es va realitzar el cobriment amb les mateixes terres extretes, per tal que poguessin realitzar les tasques de micropivotatge de l'obra.

Material arqueològic

Respecte al material moble cal destacar la poca quantitat de ceràmica que s'ha pogut recollir, ja que la gran majoria dels estrats localitzats corresponien a farciments compostos per gran quantitat de runa (fragments de material constructiu: maó massís, morter de calç, revestiment, teules etc.).

Aquests nivells es corresponen bàsicament, a l'enderroc de l'edifici d'Elisabets (realitzat en l'any 2003) i a altres amortitzacions anteriors a la construcció de l'edifici. D'aquest material no s'ha agafat cap fragment, ja que no es considerava representatiu, però el que sí s'ha fet, es deixar constància tant en l'apartat de les fitxes estratigràfiques com en la descripció dels treballs realitzats. L'únic material que s'ha recollit ha sigut unes rajoles del segle XX que ens han ajudat a emmarcar cronològicament l'estructura UE 103.

Pel que fa al material recuperat s'hauria d'assenyalar que majoritàriament es localitza a la cala 1 (UE 106,112, i 113). La cronologia d'aquests fragments ens aporten una petita representació del segle XVIII, en la que destaca sobretot les rajoles de cartabó.

Per últim, caldria indicar que no s'ha trobat cap material que es pugui relacionar directament amb la fase fundacional del convent femení d'Elisabets. Aquest fet no impedeix la hipòtesi que en la posterior excavació en extensió, puguin aparèixer restes materials o estructures que corresponguin als orígens d'aquest cenobi.

Conclusions

De les dades i informacions materials recollides en els treballs arqueològics realitzats, es desprenen un seguit de plantejaments generals que permeten una certa aproximació al que ha estat la seqüència cronològico-estratigràfica de la intervenció i consegüentment (amb tota provisionalitat que cal mantenir) de l'evolució física del solar que havia ocupat l'antic edifici d'Elisabets, 11.

Fase contemporània 1. Mitjan i final segle XIX i segle XX

Es correspon bàsicament als testimonis estructurals deixats pels murs, estances i serveis de l'edifici aixecat el 1854 i de les seves refeccions posteriors a partir de 1880. Amb total certesa, pertanyen a aquesta fase: UE 202, UE 302, UE 303 i UE 103.

Fase contemporània 2. Final segle XVIII primera meitat segle XIX

Període difícil de delimitar, atesa la poca direccionalitat cronològica dels testimonis localitzats. No debades, creiem que una bona part de les estructures de paviments i murs (UE 102, UE 114, UE 122 i UE 123) podrien pertànyer a aquesta fase, tot i que les limitacions de les parts excavades i per tant observades no ens permet un major nivell de concreció. En aquest sentit, doncs, es dedueix fàcilment l'existència de testimonis arqueològics que són anteriors a l'edifici de 1854, però que semblarien no formar part del convent d'Elisabets. Seria per tant una ocupació per part d'estructures arquitectòniques històricament no documentades.

Fase moderna. Segles XVII-XVIII

Creiem que, de moment, es tracta del període més antic que reflecteixen els testimonis materials que han aparegut i que s'han pogut recollir en els diferents sondeigs realitzats en el solar Elisabets, 11. Fora versemblant, doncs, suposar que estariem parlant d'elements estructurals que podrien estar ja relacionats (directa o indirectament) amb el cenobi femení, tot i que les minses dimensions de les cales no permeten fer una interpretació arquitectònica més acurada. Serien probablement d'aquesta fase les UE 403, UE 404, UE 405 i 406.

Quant a les poques restes de material moble i ceràmic aparegudes i als elements arquitectònics localitzats, no ens ha permès relacionar-les, directament, amb l'horitzó cronològic de la fase fundacional del convent femení d'Elisabets.

Bibliografia

. Arqueologia i metodologia

- RENFREW,C.; BAHN,P. (1993) *Arqueología. Teorías, Métodos y Prácticas*. Ed. Akal, Madrid.
- HARRIS,E.C. (1991) *Principios de estratigrafía arqueológica*. Ed. Crítica, Barcelona.

. Context històric

- ARTIGUES,J., MAS,F. I SUÑOL,X. (1980) *El raval un barri servidor de la ciutat, Barcelona*. Associació de Veïns del Districte V – Consell Municipal del Districte V, Barcelona.
- CARRERAS CANDI, F. (1915?) *Geografía general de Catalunya. La ciudad de Barcelona*. Alberto Martín, Barcelona.
- DURAN I SANPERE, A. (1973) *Barcelona i la seva història*. v.I Editorial Curial, Documents de cultura, Barcelona.
- VV.AA. (1999) *Els barris de Barcelona. Ciutat Vella i L'Eixample*. v. I Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- VV.AA. (1992) *Història de Barcelona. Barcelona dins de la Catalunya moderna (ss.XVI-XVII)* v. 4. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

- VV.AA. (1993) *Història de Barcelona.El desplaçament de la ciutat manufacturera (1714-1833)* v. 5. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

. Material arqueològic

- AA.VV. (1994) *Del rebost a la taula. Cuina i menjar a la Barcelona gòtica.* MHC/Ajuntament de Barcelona, Barcelona.

- BATLLORI,A.; LLUBIÀ,LL.M. (1974) *Ceràmica catalana decorada.* Ed. V.Vives, Barcelona.

- CIRICI,A. (1977) *Ceràmica catalana.* Ed. Destino, Barcelona.